

Мистецтво у часи війни

Стаття присвячена аналізу окремих мистецьких проявів в Україні та на Хмельниччині під час повномасштабної війни. Наведені приклади реальних подій демонструють роль та вагу мистецтва.

Ключові слова: мистецтво, ідентичність, мистецькі проекти.

Звучить жорстко, але війни – хронічна та невід’ємна частина людської історії. Тисячоліттями ми фіксуємо захоплення територій, створення та зникнення країн, армій. Велика кількість письмових, образних, музичних свідчень та пластичних розповідей змінює лише людське сприйняття реальності...

«Перетвори мистецтво в об’єктив, щоб розглядати всі грані життя», – так влучно сказав Кевін Андерсон, сучасний американський письменник-фантаст (твори перекладені 22 мовами світу, понад 50 книг – бестселери). Українське мистецтво також розглядає життя в історичному, політичному та соціально-психологічному розрізі. Воно національно орієнтоване, вибудовує систему наших цінностей та віддзеркалює динаміку суспільних процесів. Особливим періодом у роботах вітчизняних та світових митців (музикантів, композиторів, поетів, письменників, акторів, художників) стало мистецтво, яке твориться з 24 лютого 2022 року. «Війна дала поштовх досі невідомим нам наративам у мистецтві. В мистецтві ми завжди знаходимо відображення та переосмислення реальності часу. Наше мистецтво, що народилось протягом війни, буде говорити за нас довше, ніж ми живемо. Тому наше завдання сьогодні фіксувати все, збирати в одному місці і передавати далі світу», – написав Олександр Ткаченко, міністр культури та інформаційної політики України, на своїй сторінці у Фейсбуці [1].

З ініціативи Міністерства культури та інформаційної політики України та Державного агентства України з питань мистецтв та мистецької освіти було створено платформу «Мистецтво під час війни» (липень 2022 року), на якій архівують, записують та досліджують мистецькі прояви під час військового вторгнення. Платформа об’єднує проекти українських митців з візуального мистецтва, літератури, музики, театру, відеоконтенту, дизайну, архітектури та кількість зазначених в базі пошкоджених та зруйнованих об’єктів культурної спадщини і культурних установ України. 18 квітня 2023 року, у день пам’яток історії та культури, було зафіксовано 550 пам’яток та об’єктів культурної спадщини, що зруйновані або пошкоджені окупантами з початку російського вторгнення в Україні [2]. Організація з питань освіти, науки й культури ЮНЕСКО заявила, що повномасштабне російське вторгнення в Україну завдало збитків спадщині й культурним об’єктам країни приблизно на 2,6 мільярда доларів США [3].

Мистецтво як «ненасильницька зброя» щодня робить впевнені вкладення у Перемогу України, демонструючи яскравих світових митців, виконавців та знаменитостей, з які підтримують нашу країну та протистоять російській дезінформації. Вони одягають синьо-жовте вбрання, значки та стрічки, записують звернення, пісні та заяви, створюють картини, плакати, фото, збирають гроші та відкривають свій дім для біженців. Найсміливіші з них приїздять до України особисто, а наші виконавці та митці – виконують місію міжнародної культурної дипломатії. Концерти, виступи та художні виставки не дають світові забувати про жах нашої війни.

Хорхе Маріо Педро Варгас Льюса – перуанський прозаїк, драматург, філософ, публіцист, політичний і громадський діяч, лауреат Нобелівської премії-2010 за «картографію владних структур і гостре зображення людського опору, бунту й поразки». З 2014 року він постійно підтримує нашу країну, публікує матеріали на підтримку українського народу у низці відомих світових видань, зокрема, пише статті на підтримку України для «El

País» (найбільша за накладом щоденна газета в Іспанії). Маріо Варгас Льюса – амбасадор проєкту «Save Ukrainian Culture» задля залучення ще більшої підтримки України у культурній сфері, в тому числі – фінансової під час післявоєнної відбудови [4, 15].

Бенедикт Камбербетч, відомий англійський кіноактор, на відкритті іменної зірки на Алеї слави в Голлівуді виголосив промову: «У цю дивовижну мить мого життя, користуючись цим випадком, я хочу привернути вашу увагу до того, що відбувається в Україні. Я хочу висловити свою підтримку українцям, а також підтримку росіянам, які намагаються протистояти клептократії та ідіотизму своєї влади». На церемонію «Оскар» Бенедикт прийшов із нагрудним значком у вигляді прапора України.

Анджеліна Джолі, голлівудська актриса та спеціальна амбасадорка ООН у справах біженців, своїм приїздом до Львова у квітні 2022 року викликала захоплення українців та справжню істерику росіян.

На початку травня 2022 року британський артист Ед Ширан та український гурт «Антитіла» двомовною піснею «2step/Сирени обірвали наш сон» за п'ять днів після прем'єри отримали понад три мільйони переглядів та 177 тисяч лайків. Кошти, зібрані з монетизації відео, Ширан перерахував на гуманітарну допомогу Україні.

8 травня легендарний ірландський рок-гурт U2 на чолі із солістом Боно дав концерт у київському метро та відвідав звільнені від рашиських окупантів» Бучу та Ірпінь [5].

ЮжкаNEWS.City пропонує інформацію про найяскравіших світових зірок з українським корінням. Стівен Спілберг – один з найуспішніших кінорежисерів, сценаристів та продюсерів світової кіноіндустрії. Він – триразовий володар премії «Оскар». Обидва дідуся Стівена родом з України: по материнській лінії з Одеси, а по батьківській – із маленького села під Кам'янець-Подільським. У 2006 році Спілберг відвідав Київ, як продюсер українсько-американського документального фільму про голокост «Назви своє ім'я». Він зійшов з літака зі словами: «Я вдома». З часу повномасштабної війни Стівен разом з дружиною, актрисою та художницею Кейт Кепшоу, передали один мільйон доларів декільком українським організаціям та сусіднім країнам, які приймають біженців.

Кетрін Винник – зірка серіалу «Вікінги», канадська акторка з українським корінням до 8 років розмовляла лише українською мовою, а для своєї родини залишається Катериною Вілмуцькою. Дід Володимир Вінницький у 16 років вступив до лав Січових стрільців, а прадід був воїном першої Запорізької дивізії армії УНР. Кетрін народилась в Торонто, але не забуває про Україну, різко засуджує голодомор та російську військову агресію. Разом із своєю мамою вони створили благодійний фонд «The Winnik Foundation» та допомагають українським біженцям у Канаді. І подібних прикладів можна навести багато [6].

Центр архітектури, дизайну та урбаністики «Порохова вежа» у Львові представив у червні 2022 року виставковий проєкт Павла Гудімова «Музи не мовчать». У виставкових залах понад 50 авторів з усієї України продемонстрували мистецтво живопису, архітектури, перфомансу, відео в режимі реального часу від початку повномасштабного вторгнення росії на територію України [7].

У брюссельському парку Міні Європа з літа 2022 року красується мініатюра Монумента Незалежності України, який знаходиться в самому серці Києва. Реалізувати цей проєкт вдалося завдяки ініціативі посольства України в Королівстві Бельгія та у співпраці із керівництвом парку. Українська інсталяція була презентована коротким відео під час онлайн трансляції 23 липня 2022 року другого Саміту перших леді та джентльменів. В історії парку вперше розмістили інсталяцію держави, яка не є членом ЄС. Такий крок – знак солідарності з Україною та підтримки нашої держави під час боротьби проти росії. Прем'єра стрічки відбудеться 15 травня, у Всесвітній день мистецтва, на телеканалі СТБ [8].

Європейський культурний телеканал ARTE (режисер Філіп Кольгофер) зняв документальний фільм «Мистецтво як зброя під час війни». Він зображує спротив зірок українського шоубізнесу, які замінивши музичні інструменти та пензлі на зброю сьогодні разом з військовими стоять на варті свободи. Агресори прагнуть викреслити українську ідентичність, знищуючи та грабуючи музеї, театри, але цим тільки розпалюють справжній інтерес українців до невідомих сторінок своєї культури та мистецтва, формують

національний спротив суспільства. Фільм містить емоційні інтерв'ю з митцями, культурними діячами та іншими знаменитостями: Олена Зеленська – перша леді, Андрій Хливинок – лідер гурту «Бумбок», Олег Михайлюта (Фагот) – ТНМК, Іван Леньо – Kozak System, Олексій Суханов – телеведучий, Михайло Ілленко – кінорежисер, Олег Сенцов – режисер і в'язень, Дмитро Дікусар – хореограф, Віра Лебединська – акторка зруйнованого рашистами Маріупольського театру... [9]. «Українці здивували весь світ відважною відсіччю та запеклим опором перед навалою російських окупантів з початком повномасштабної агресії путіна. Під час війни українська культура та мистецтво стали життєво важливими, оскільки Москва намагається заперечити саме її існування та існування українського народу», – зазначається у фільмі.

5 квітня 2023 року на українському телебаченні відбулася прем'єра документального фільму «Воїни неба» про старокостянтинівських пілотів 7-ї бригади тактичної авіації Повітряних сил імені Петра Франка. З перших днів повномасштабного вторгнення вони протидіють російським окупантам. «Про героїзм пілотів Повітряних Сил, які віддали життя за країну та майбутнє своїх дітей і онуків, має знати весь світ! Ми пам'ятатимемо та вшановуватимемо пам'ять кожного українського Героя!», – написав командувач Повітряних сил Збройних сил України Микола Олещук [10].

Надзвичайно важливо у дні випробувань війною зробити внутрішнє налаштування цінностей, а для цього вартує глибше зануритися до історичних та філософських коренів. 27 квітня 2023 року у Мистецькій вітальні КНУ імені Тараса Шевченка відбулася презентація двох знакових видань «Феномен Григорія Сковороди і сквородиністика на позвах часу» та «Сковорода і Ми» (статті 40 авторів під редакцією Олесь Донія). «Ця книга значною мірою про зріз українського суспільства, і про війну, – розповів Олесь Доній. – Всі писали про те, що болить. Це і є Сковорода – що думаєш, чим живеш, яка філософія життя. Це нагода, привід для розмови, і поштовх для рефлексії». «Сковорода вчить нас любити себе і навколишній світ, – зазначив Олексій Толкачов, громадський діяч. – Особливо актуальні його ідеї під час війни, щоб ми не заплямували ненавистю своє майбутнє, не озлобилися, але й в цих умовах продовжували любити. Україна є носієм справжніх цінностей і любові. Росія ж навпаки: там людей зневажають, а любові до інших не було ніколи. Україна – це любов, українці сьогодні рятують і підтримують один одного» [11].

25 квітня 2023 року у Національному музеї мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків в Києві відбулась зустріч представників іноземних посольств, Міністерства культури та інформаційної політики України та найактивніших діячів української культури. Роботу Хмельницького обласного художнього музею на заході представила заступниця директорки музею Олена Михайловська: «Наш музей живе, працює, допомагає іншим, як би скрутно не було. Останнім часом все суспільство переконалось, що культура – на часі. Адже що краще за культуру, спроможне розказати світові про українців, про наші головні цінності – свободу і гідність, про нашу боротьбу за незалежність. Як невід'ємна частина цивілізованого світу, ми маємо інформувати міжнародну спільноту про наше життя до і після початку повномасштабної війни, говорити про наші здобутки і проблеми, дякувати за їх щирі підтримку, розвивати та поглиблювати співпрацю». Команда закладу організувала роботу з перших днів війни, присвятивши її єднанню багатьох заради Перемоги усіх [12].

Яскравим прикладом культурної дипломатії може слугувати виставка художніх робіт учнів Хмельниччини «Україна – моя країна», яка презентувалась від 24 лютого 2023 року у Центральній бібліотеці англійського міста Вотфорду. Виставку було організовано благодійною організацією «Sunflower Social Club» («Соняшник»), засновниками якої є Офіцер Ордена Британської імперії, заступник лорда-лейтенанта, представник короля в окрузі графства Гертфордшир, водночас відомий англійський футболіст Лютер Бліссет та громадська діячка Лорен Фокс, у співпраці з Мединською Аліною, старшим викладачем кафедри теорії та методик суспільно-гуманітарних дисциплін ХОІППО, з наставниками та учнями Кам'янця-Подільського, Старокостянтинівського та Хмельницького, чії роботи нагадали англійським друзям про те, що в Україні живуть, розвиваються та прагнуть миру неймовірно

талановиті діти! Кілька робіт планується найближчим часом розмістити у Вестмінстерському палаці, де відбуваються засідання Британського парламенту [13].

Глибоке розуміння ситуації, стійкість, емпатію та патріотизм демонструють щоденні мистецькі рефлексії, що мають вияв у шкільних проєктах, виставках, благодійних ярмарках, листах на фронт, виготовленні сувенірів та оберегів, флешмобах. Тут прикладом може слугувати кожний освітній заклад України!

Олег Покальчук, український письменник та соціальний психолог нетипово розмірковує про українське мистецтво та робить яскравий висновок: «Наш культурний простір складається із сотень тисяч щирих мистецьких «вузликів». У майбутньому – це спільний національний візерунок взаємоповаги вільних людей» [14]. Я теж щиро переконана – будь-яке мистецтво твориться як вияв свободи та важливий елемент ідентифікації української нації. Формування нового рівня значимості та відповідальності для кожного всередині країни та в світі здійснюється поволі, але невпинно.

Список використаних джерел та літератури

1. Мистецтво, що народилося протягом війни. Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. Веб-сайт: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3537665-mistectvo-pid-cas-vijni-govoritime-za-nas-dovse-niz-mi-zivemo-tkacenko.html> (дата звернення: 09.04.2023)
2. UKRAINE WAR ART COLLECTION. Мистецтво під час війни. Веб-сайт: https://war-art.mkip.gov.ua/?page_id=1973 (дата звернення: 12.04.2023)
3. Радіо Свобода. Російські війська пошкодили та зруйнували понад 550 пам'яток культури. Веб-сайт: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-rosiiski-viiska-poshkozdhennia-pamyatky-kultury/32368783.html> (дата звернення: 18.04.2023)
4. Міністерство інформаційної політики України. Веб-сайт: <https://mkip.gov.ua/news/9043.html?PrintVersion> (дата звернення: 01.05.2023)
5. ТСН. Зірковий батальйон: хто зі знаменитостей активно підтримує Україну у війні з росією. Веб-сайт: <https://tsn.ua/lady/news/show-biznes/zirkoviy-batalyon-hto-zi-znamenitostey-aktivno-pidtrimuye-ukrayinu-u-viyuni-z-rosiyeyu-2060089.html> (дата звернення: 02.05.2023)
6. Южка NEWS City. Наші в Голлівуді: зірки з українським походженням. Веб-сайт: <https://yuzhkanews.city/articles/227567/svitovi-zirki-z-ukrainskim-korinnyam> (дата звернення: 02.05.2023)
7. Бюро спадщини. Веб-сайт: <https://spadshchyna.lviv.ua/u-lvovi-vidkryly-multymedijnyj-vystavkovyj-proyekt-muzu-ne-movchat/> (дата звернення: 02.05.2023)
8. Європейська правда. Міжнародна безпека та євроінтеграція України. Веб-сайт: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/07/26/7143902/> (дата звернення: 01.05.2023)
9. WoMo. Мистецтво як зброя під час війни. Веб-сайт: <https://womo.ua/mistetstvo-yak-zbroya-pid-chas-vijni-v-ukrayini-pokazhut-film-z-olenoyu-zelenskoju-andriyem-hlivnyukom-i-tarasom-topoleju/> (дата звернення: 02.05.2023)
10. Telegram Messenger Микола Олещук <https://t.me/MykolaOleshchuk/3%5C>
11. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Веб-сайт: <http://www.univ.kiev.ua/news/12714> (дата звернення: 02.05.2023)
12. Хмельницька обласна військова адміністрація. Як живе культура під час війни: ХОХМ презентував свою діяльність перед іноземними дипломатами. Веб-сайт: <https://www.adm-km.gov.ua/?p=123713> (дата звернення: 02.05.2023)
13. Хмельницький ОІППО. Веб-сайт: Виставка художніх робіт “Україна - моя країна” <https://hoippo.km.ua/?paged=8>
14. Олег Покальчук. Українське мистецтво сплітає національний візерунок соціальної етики. ДЗЕРКАЛО ТИЖНЯ. Веб-сайт: <https://zn.ua/ukr/SOCIUM/dlja-choho-potribne-mistetstvo-pid-chas-vijni.html> (дата звернення: 02.05.2023)
15. Проєкт Міністерства культури та інформаційної політики та Vodafone «Save Ukrainian Culture» (відновлення зруйнованих росіянами українських пам'яток культури). На сайті restore.mkip.gov.ua будь-хто може стати донором будь-якого культурного об'єкту, перерахувавши будь-яку суму для його відбудови чи відновлення.